

[itobiad], 2022, 11 (4): 2122-2137

<p>Küllî Aşkın Merkezinde Mecâzî A-şkın Simge Olması: Mevlânâ Örneği</p> <p>The Symbol of Metaphorical Love at the Center of Universal Love: The Example by Mevlana</p> <p>Video Link: https://youtu.be/PSuJAqNhMdg</p>	
<p>Sevda AKTULGA GÜRBÜZ</p> <p>Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi</p> <p>Asst Prof., Van Yüzüncü Yıl University / Theology Faculty</p> <p>ysfgrbz65@gmail.com</p> <p>ORCID: 0000-0003-1450-4632</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / ArticleType	: Araştırma Makalesi / ResearchArticle
Geliş Tarihi / Received	: 31.07.2022
Kabul Tarihi / Accepted	: 13.10.2022
Yayın Tarihi / Published	: 11.12.2022
Yayın Sezonu	: Ekim-Kasım-Aralık
PubDateSeason	: October-November-December

Atıf/Citeas: Aktulga Gürbüz, S. (2022). Küllî Aşkın Merkezinde Mecâzî A-şkın Simge Olması: Mevlânâ Örneği . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (4) , 2122-2137 . doi: 10.15869/itobiad.1151578

İntihal-Plagiarism: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir / Thisarticle has been scanned by iTenticate.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declaredthatscientificandethicalprincipleshavebeenfollowedwhilecarryingoutandwritingthisstudya ndthatallthesourcesusedhavebeenproperlycited (Sevda AKTULGA GÜRBÜZ).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Published by/Yayıncı: Mustafa Süleyman ÖZCAN

Küllî Aşkın Merkezinde Mecâzî Aşkın Simge Olması: Mevlânâ Örneği

Öz

Aşk tasavvuf edebiyatında ilâhi ve mecâzî olarak genişçe yer bulan bir kavramdır. Mevlânâ, aşkın farklı türevlerinden yola çıkarak mecâzî aşkı hakikî aşka vesile görmektedir. Mecâz, ilâhi sevginin aracı olduğundan Mecnun'da olduğu gibi ilâhi nur ve güzelliğe dönüşebilir. Dolayısıyla mecâz olarak zikredilen fani aşk; mâşûka ulaşınca gizemini kaybetse de hakiki aşka vasıtaadır. Gönül kapısından akli değerlendiren Mevlânâ için cüz'î akıl, aşkın sırları ve hakikatini açıklama hususunda yetersizdir. Gönüllerinde aşk derdi olanlar çeşitli arayışlarla hakîkate ulaşmaya çalışmaktadır. Mevlânâ, olgunlaşma merhalelerini açıklarken; çileyi olgunlaşma, cezbeyi yakınlaşma, muhabbeti ise kurtuluş kapısı olarak zikretmektedir. İlâhi sevgi hakikat râyihası olmakla beraber insan bu kokuyu özellikle cüz'iyatta arayıp durmaktadır. Bu arayış mâşukunda yok olan pervanenin ateşte yanarak ateş olması gibi vuslatı değil aşkın kendisini sevdirdir. Mecâzî aşkın şehvet ve arzuların aracı olmasından öte yüksek değer ve gaye olduğunu ifade eden Mevlânâ, ilâhi aşkı beşeri aşkla iç içe betimlemektedir. Samimi ve mükemmel beşeri aşkla Hakk'a ermek ve ilâhi aşka ulaşmak, Bir'den başka bir şeyin görülmeceği kemâlatır. Mevlânâ'nın betimlemelerinde kemâle erdiren bu aşk tasavvuf edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Allah'ın yarattığı güzellik kullarında tecelli etmektedir. Bundan dolayı Mevlânâ'nın "Aşk ister maddi varlıklara yönelik olsun, isterse ötekilerine, bil ki o seni O'na erdirecektir" sözü, âşkın Hakk'a ermesinin, mecâzî aşkın hakikatinin köprüsü olduğunun göstergesidir. Mevlana'ya göre aşk, ezelde olan ve ebediyette olacak olan bir metafiziksel bir tecrübe ve evrenin oluşumunu sağlayan tek hâldir. Ancak bu aşkın önündeki engel cüz'î aklın nefsin girdabına düşmesidir. Cüz'î akıl karışık ve taklitten ibaret olduğu için noksandır ve ilâhi aşkı anlamada problem teşkil etmektedir. Bu çalışma, âşıkların çile dolu hayatlarında karşılaştıkları her zorluğa rağmen maşukta yok olup gitmelerinin süreç ve imkânını Mevlânâ anlayışı açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mecâzî Aşk, Hakikî Aşk, Cüz'î Akıl, Çile, Cezbe, Muhabbet.

The Symbol of Metaphorical Love at the Center of Universal Love: The Example by Mevlana

Abstract

Love is a concept that has a wide place in Sufi literature, both divinely and metaphorically. As Mevlana suggests that love is different and has functions, Mevlana regards figurative love as a means to real love. Since metaphorical love is a tool for divine love, it can change into divine light and beauty, as it can be seen in Mecnun. Therefore, the ephemeral love mentioned metaphorically; Even if it loses its mystery when the beloved reaches it, it is a means of true love. According to Mevlana, reasoning in terms of love is insufficient for the secrets and truth of love. Reasoning by human mind is also incapable of leading to true love. As Mevlana refers to the stages of maturation from metaphorical love to true love, He regards suffering as maturation, attraction as getting

closer, and love as the door of salvation. Although divine love is the fragrance of truth, people keep looking for this fragrance especially in juz'iyat. Moreover, rigorous deeds are required so that divine love could be awakened on various occasions. In this sense, love that results in reaching perfection is the true manifestation of Allah. Therefore, this kind of love that leads to perfection has an important place in Sufi literature. The important thing for the lover is not the reunion, but the love itself. If love is a goal, the paths to love are diverse. Expressing that metaphorical love is a high value and goal rather than being a means of lust and desires, Mevlânâ describes divine love intertwined with human love. Reaching the Truth and reaching divine love with sincere and perfect human love is the perfection in which nothing but the One can be seen. This love, which is perfected in Mevlânâ's descriptions, has an important place in Sufi literature. The beauty created by Allah is manifested in His servants. For this reason, Rumi's "Love is for material assets or for others. Know that he will lead you to Him" is an indication that the lover's reaching God is a bridge to the truth of metaphorical love. According to Mevlana, love is a metaphysical experience that has existed in eternity and will exist in eternity, and is the only state that provides the formation of the universe. However, the obstacle in front of this love is the partial mind falling into the whirlpool of the soul. Partial reason is incomplete because it is confused and consists of imitation, and it poses a problem in understanding divine love. This study aims to evaluate the process and possibility of the disappearance of the beloved in terms of Mevlânâ's understanding, despite all the difficulties they encounter in their ordeal-filled lives.

Keywords: Mevlânâ, Metaphorical love, Divine love, Reasoning, Suffering, Attraction, Love.

Giriş

Aşk, tasavvufî anlayışta aşırı muhabbetin ve sevginin ifrat derecesine varmasıdır (Nesefî, 2013, s. 83). Sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu çekmesi, onu soldurup zayıflatması hatta kurutması gibi aşk da sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kestiği bir safha, âşığı sararıp solduran aşırı sevgi ve muhabbetir (İbn Manzûr, ts., 10: 252; Özköse, 2012, s.172). Bu muhabbet, maddî ve manevî şekillerde görülür. Nefsânî arzular ve şehvî duyguların ön planda tutulmak suretiyle oluşan maddî aşka mecâzî aşk denilmiştir. Mâşuk-ı hakikî olan da Allah'a duyulan aşktır (Sâmi, 1899, s. 938; Cebecioğlu, 2004, s.33). Tasavvuf edebiyatının önde gelen konularından biri de ilâhî aşk temasıdır. Allah sevgisinden ve aşkından da zengin bir nesir ve nazım literatürü oluşturulmuştur. Sûfîler ilâhî ve hakikî aşka vesile olması bakımından mecâzî ve beşerî aşkı, "Leyla'dan Mevlâ'ya ulaşma yolları ve imkânları" şeklinde tasnif etmektedir. Aşkın, âşığın sıfatlarından sıyrılması ve maşüğün sıfatlarıyla bezenmesiyle gerçekleşeceğini ifade eden Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) ile aşkı, ezeli ve ilâhî bir hakikat şeklinde bütün mevcûdâtı ve insanı Hakk'a doğru çeken kuvvet olarak tarif eden Ahmed Gazzâlî (ö. 520/1126), Râbia el-Adeviyye (ö.185/801), Sultanü'l-âşıkîn diye meşhur olmuş İbn Fârız (ö. 395/1004) ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) tasavvufî aşk edebiyatının en büyük simalarındandır (Uludağ, 2017, s. 258; Baltacı, 2013: s. 22; Altıntaş, 1986: ss. 80-86).

İlâhî sevgi; Rahman, Rahîm, Vedûd olan Allah tarafından yaratma fiiline istinaden mahlûkâta nüfuz eden hakikattir. İlâhî davette mecâzî aşk araçtır. Sûfiler sevgi ya da ışk'tan bahsettiklerinde onun sınırlayıcı yönünü değil özgürleştirici yönünü düşünmektedirler. Allah, mutlak ve sonsuz olduğu için de bu sevgiyi kendine çevirir:

Aşkın bendesiyim ve her iki cihandan âzâdım.

Nasıl düştüm bu dünya tuzağına?

Melektim ve cennet-i a'lâ idi yurdum;

Âdem getirdi beni bu harap hankâha

Gönlüm perde-i sabr u ihtiyârdan taşra oldu ve gitti (Bosnevî, 2020, 1: 815; Nasr, 2015, s. 92-93).

Şiirde de görüldüğü gibi insan Allah'ı asıl olarak tanıyınca, O'nu bütün dertlerin biteceği merteye kabul eder ve O'na hasret çeker. Buna mukabil O'nun dışında her şey bir perdeye ve mecaza döner. Bu yol üstünde duran mecâzî aşk; gurbet ve yolculuğun esası olan "vatan-ı aslı"nin güzergâhlarından biridir (Demirli, 2015, s.173).

Mevlânâ gönülde ilâhî aşkın uyanmasını sağlamak için kalbi, güzelliği ve neşe içeren mecâzî aşkı kullanmaktadır. Onun gayesi varlığın harikuladeliğini anlatmak ve mahlûkâtın görünmeyen âlemine bir kapı açmaktır. Her şeyden önce o, insanın kalbinde aşk ateşini yakmayı arzu etmekteydi. Çünkü onun için ölümlerin en kötüsü aşksız yaşamaktır (Chittick, 2005, s.719-720). Mecâzî aşktan ilgi ve alakayı keserek ilâhî aşka yönelmek birtakım boyutlar ihtiva ettiği için Mevlânâ düşüncesini ele almak önem arz etmektedir.

Mevlânâ'ya Göre Mecâzî Aşkın Önemi

Mutasavvıflar, mecâzî aşka aşk-ı miyân (aracı aşk) ve aşk-ı nerdbân (hakiki aşk merdiveni) isimlerini verirler. Başta insan olmak üzere her şeyde Allah ve güzellikleri tecelli ettiğinden dürüst ve samimi şekilde maddi varlıklara yönelen aşkın, âşığına Hakk'a erdirmemesi düşünülemez. Bundan dolayı "Aşkın ister maddi varlıklara yönelik olsun, isterse ötekilerine. Bil ki o seni O'na erdirecektir" denilmiştir (Uludağ, 2009, s.159).

Mecâzî aşk, insanın başka bir insanı sevmesidir. Aşkta güdülen amaç Allah'ı sevmek ise de aslında herhangi bir varlığa yansıyan ilâhî nur ve güzelliğe âşık olunduktan sonra hakikî aşk bulunabilir. Yani mecâzî aşk hakikî aşka götüren bir köprü vazifesi görür. İlâhî nur ve güzelliğin yansıdığı yer çoğu kez bir kadının yüzü veya erkeğin yakışıklılığı olur. Bir kadına âşık olanlardan bir kısmı aşk aşamasını geçerek hakikî aşka ulaşırken, bir kısmı mecâzî merhalede kalıp şehvetine mağlup olur ve hakikî aşka ulaşamaz. Yani aşkın bedensel boyutu olan şehvet ise hakikî aşkın önünde hicaptır. Mistik yorumlara göre Zeliha'nın Yusuf'ta, Mecnun'un Leyla'da; Ferhad'ın Şirin'de gördüğü şey ilâhî nurdur (Teyran, 2014, s. 34).

Zeliha'da çörek otundan öd ağacına kadar her şeyin adını Yusuf takmıştı.

Onun adını gizli bir surette yazmış, mahremlerine o sırrı bildirmişti.

Sevda âleminde sevgilisinin adı bu işi işler işte.

Aşâğılık kişiler de her an o temiz adı anar ama bu tesir görülmez; çünkü onlarda aşk yoktur (Mevlânâ, 1990, 6: 82, 4032-4038. Beyitler).

Aşkın mertebelerine değinen Sûfîler, ilâhî aşkı anlamak için mecâzî aşkı tatmış olmanın gerekliliğini belirtirler (Küçük, 2019, s.155). Bu mertebeler en temelden başlayarak en yükseğe doğru çıkarken kişinin sadece sevgi bağlamında duygusal yönünü değil ayrıca onun kâmil insan olma sürecine de katkı sunar. Sevgi, aşk ve sevgili arasındaki süreçte irtibatın en temel duygusu ve muhtevası olduğu için âşık olmanın görünümünü belirler. Sevgi çeşitleri ise; tabii sevgi, ruhani sevgi ve ilahî sevgi olmak üzere üç çeşittir. Tabii yani doğal sevgide; aşk, surette yani vücut hâli üzerine yaşanmaktadır. Dolayısıyla daha çok beşerî yönü ağırdır. Ruhani sevgide ise aşkın hem kendisi hem de sevgilisi için âşık olması durumu vardır. Aslında beşerî sevgi ve ilahî sevgi arasında bu sevgi durumu bulunur. İlahî sevgi; Allah'ı ve O'nun yarattıklarını sevmektir. Dolayısıyla bu üç sevgi çeşidinin en üstün olanı ilahî sevgidir. Aşkın mertebeleri mecazla başlamakla beraber daha çok ilâhî sevgi sürecinde tezahür eder. Bu sevgi türünde aşkın birinci derecesi "meveddet"tir. Bu sevgi kişinin esasen ontolojik olarak var olan sevgiliye yani yaratıcıya duyduğu özlemdir. Ayrıca kişinin içinde sevgi oluşturabilme özlemidir. Aşkın ikinci kademesi "heva"dır. Ama bu gözyaşıyla beslenen gözyaşı döktüren bir sevgidir. Aşkın üçüncü kademesi "hillet" yani sevgi ile sermest olmak, kendinden geçmek, sevgi ile ne yaptığını bilmez hâle gelmektir. Bu ilk üç kademe, "ilâhî aşkın başlangıcı" olarak kabul edilmekle beraber bu süreçte mecâzî aşk gerekmektedir. Buradaki aşk sevgilinin şevkine duyulan özlemdir. İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111) Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanımaya olan şevki arttıran sevgilinin güzelliğine bakmakla sevgiliyi görebilmenin öneminden bahseder. Ona göre aşkın sevdiğinin yüzünü görmesi ancak saçını görememesi nasıl onu deli ederse; karanlıkta, perde arkasında veya uzaktan sevgiliyi görmekle, gündüz gözü karşı karşıya gelip yakından görmekten alınan zevk bir değildir (Gazzâlî, 1975, 4: 566). Aşkın dördüncü kademesi "muhabbet"tir. Sevilenin hoşuna gitmeyecek hiç bir şeyi yapmamaktır. Aşkın beşinci kademesi "şegaf"tır. Tam manasıyla kalbi parçalayan ateşli bir acı duyulur. Bu nokta esasen kişinin dünyadan da geçme hâlidir. İşte aşk, bu noktada başlar aşkın içerisine girilecek eşik bu mertebededir. Aşkın altıncı kademesi "hüyam" ve yedinci kademesi "valeh"tir. Yani dostu seyrederken kendinden geçme ve dostu her şeyiyle seyretmedir. Sekizinci kademe ise "aşk" vardır. Sevilende son hücrene kadar yok olma demektir. Aşkta âşık yoktur, sadece maşuk vardır. Âşık kaybolmuştur, kendinde değildir, idraki yoktur. Bu ise aşkın en ileri hâli olarak adlandırılır (İlahî Aşk, 02.10.2018). Bu yok oluşu İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), Allah aşkının insanı kendisinde yok etmesi gibi sevmenin bütün parçalarıyla insanın kendisini yok edeceği şekilde vurgular (İbnü'l-Arabî, 1985, 6: 209-210). Hülâsâ, mecâzî aşkın hakikî aşkta köprü görevi gördüğünü belirten Mevlânâ, aşkın Allah ile birleştirici olduğunu, Allah'ın bu aşkla ulûhiyetini tanıttığını ve hikmetini yaşattığını ifade eder (Topçu, 2018, s.127):

Der ki: Aklın ve akıllımın da aslının aslı benim, sarhoşun da.

Suretlerdeki o güzellik, bizim aksimizdir. Şimdi perdelerini kaldırarak, güzelliğimizi vasıtasız gösterdik (Mevlânâ, 1990,5:71,3277-3279.Beyitler).

Mevlânâ ilâhî aşkı doğrudan beşerî aşk şeklinde tasvir etmiştir. Konusu aşk olan gazel, kaside ve mesnevilerde dilberlerin(kadınların) yüz, göz, kaş, yanak, zülûf, gamze, boy,

işve ve cilve gibi hoş giden yanları, hâl ve hareketleri sembolik ve mecâzî anlatım unsurları olarak çokça kullanılmıştır (Uludağ, 1991, s.17-18). Ona göre kadın Hak nûrudur; sevgili değil, mahlûk değil, adeta hâlıktır. Gök erkek, yer dışıdır. Her şey çift yaratılmıştır ve mıknaşın demiri çektiği gibi çift olan şeyler birbirini çeker (Mevlânâ, 1990, 1:63,2437. Beyit; 3:101-102, 4404. Beyit).

Mecâzî aşk şefkat, alçakgönüllülük gibi gönülde var olması gereken hasletleri kazandırarak kibir, hırs gibi nefsî hastalıklardan kalbi koruyan, hakiki aşka ulaştıran köprüdür. Aşkta bencillik olmadığı için âşık bencilliği ve egosunu yenmeyi öğrenir. Ayrıca ayıplardan ve kusurlardan kurtulmanın çaresi aşktır. Çünkü kalbe yerleşen aşkın dışında kalbe başka emeller sığmaz (Konuk, 2004, s. 91):

Bir aşk yüzünden elbisesi yırtılan, hırstan, ayıptan adamakıllı temizlendi.

Ey bütün hastalıklarımızın hekimi; Ey bizim kibir ve azametimizin ilâcı (Mevlânâ, 1990, 1:1, 22-24. Beyitler).

Mecâzî aşk bir uyanış merhalesidir. Âşık çektiği ızdırap ve çile ile olgunlaşarak mânen yükselebileceği bir süreç yaşar. Kendinde bir varlık görmediği için âşık yanar kavrulur ve bu hâl üzere kalmaktan memnun olduğu için de aşk ile çile arasında kalır:

Fakat âşıkların yanıp yakılması bir gelişmedir.

Hâlbuki aşk hastası, amanın; derdimi artırın diye sızlanır.

Bu zehirden daha güzel, daha hoş bir şerbet görmedim. Bu hastalıktan daha iyi bir sıhhat olamaz (Mevlânâ, 1990, 6:94, 4597-4599. Beyitler).

Mecâzî aşk, fakr ve acizyeti gerektirir. Halinden şikâyet etmeyerek koşulsuz sevmek kendinde varlık görmemektir. Mevlânâ'ya göre mecâzî sevgide âşık o hâle gelir ki kendisini sevgiliden ayrı görmeyerek bedene ait gözü, kulağı, burnu azalarından hiçbiri bu aşktan ayrı bir tat istemez (Mevlânâ, ts. , s. 17). Kendisinde bir varlık görmeyen âşık, mâşukunda bekâya ererek ilâhî aşkı bulur. Zira bu aşk Allah'a ulaşma yollarının en kestirmesidir. Bu yol Tarîk-i Şüttâr'dır. Allah'a duyulan şiddetli aşk sayesinde mâsivadan arınmanın ve gönül aynasında yârin yüzünü müşâhede yeridir. İlahî aşk, her daim ana merkezdedir, var edilmiş her varlık kozmik sistemin sınırlarını aşamaz ve çığneyemez (Ankaravî, 2011, s.337; Çetinkaya, 2007, s.111):

Sevgilin değilim, sevgilinin eviyim. Hâlbuki aşk, peşindir, eldedir; sandıkta değil!

Sevgili, tek olan sevgiliye derler. Gelişin de ondandır, sonuncu gidişin de ona!

Onu buldun mu başkasını beklemezsin gayri. Ortada görünüp duran da odur, gizli olan da o! (Mevlânâ, 1990, 3:35,1415-1420. Beyitler).

İlahî aşkın her daim merkezde olması, âşıkta dönüşüm ve ilâhî ahlak tahakkukunun yerleşmesini gerektirir ki bu durum fenâ, mevt-i irâde ve fakr kavramlarını akla getirmektedir. Ölmeden önce ölüm (el-Aclûnî, 1988:2/29) anlayışı üzerine kurulu olan aşk yolunda amaç, fenâ denilen "yokluk" ile Hakk'a yol bulunmasıdır. Yani yakînin elde edilmesinin yolu fenâ üzerine kuruludur. Sâlikin kendisinde asla fiil ve hareket görmeyip, ibnû'l-vakt olması, gözünü ve gönlünü Hakk'dan ayırmaması, Hakk'tan sâdir

olan ister kahr olsun, ister lütuf kendi iradesini aradan çıkararak Hakk'ın mutlak iradesiyle kâim olmasıdır (Çoban, 2014: 163). Mesnevî şârihlerinden A. Avni Konuk, âşik olunmadan fenâ bulmanın imkânsızlığından bahsederken mecâzî aşkın insanı sınırlılık ve bencillikten kurtararak Hakk'tan kendisini ayıramaz hale getirecek kıvama ulaştırabileceğini "Ben külliye o şey oldum" ifadeleriyle dile getirir (Konuk, 2004, 4:343). Aşk, insanın egosunu yenip, bir başka varlığın içinde eriyip, yok olma isteği ile ilgilidir. Fenâ tecrübesi de zaten gerçek olmayan ego ya da izafi-benliği tamamen hiçliğe gömmektir:

"Bugün bir ben varım, bir de elimdeki sabah şarabının kadehi var... Düşüyorum, kalkıyorum, sarhoş sarhoş dönüyorum. Servi boylu sevgilimle ben mestim, kendimden geçmişim, alçalmışım, ondan başka bir var, bir varlık kalmasın diye, ben yok olmuşum" (Mevlânâ, 1991: 4/13).

Mecâzî aşk, hakikî aşkın pratiği ve geçici safhasıdır. Nasıl ki çocuğa bakan dadı ile sütannenin sevgisi anne gibi olmazsa mecâzî aşk da fânîdir. Allah'tan başka her sevgi ârizî ve kısa ömürlüdür:

Aşağılık yüzünden bir saman çöpünü kendine munis olarak seçme. Onun munisliği ariyettir.

Ananla, babanla munistin, Tanrı'dan başka munislerin sana vefakârsa hani o ünsiyet?

Hak'tan gayri birisiyle dostluk, yerindeyse dadınla, lalanla ünsiyetin ne oldu?

O ünsiyet, onların duvarına varan güneş ziyâsından ibarettir. O akis güneşe gitti (Mevlânâ, 1990, 3:12,548-554. Beyitler).

Mevlânâ önce mecâzî aklı cüz'î akılla tarif ederek sınırlarını belirleyerek ne kadar itimad edileceği ve nereden sonra yetersiz kaldığını seyr ü sülûk aşaması üzerinden değerlendirir. Yardan ayrılmak, ona tutulmak veya ondan ayrılmak, kesretten tevhide doğru bir seyr olabilir. Bu seyirde kişi aşkının ünsiyetinden vazgeçerek mânâdaki derinliğe dalar ve vefayı Hakk'ta bulur:

Âşıklık ona tutunmaksa da bize rehberdir asıl ulaşmak için mâşuka (Kılıç, 2018, s. 159-160).

Kalbin üstündeki altın, madenine gider. Sen de onun gittiği madene git.

Duwardaki ışık güneşe varır. Sen de sana lâayk olan o güneşe git.

Ondan sonrada mademki oluktan vefa görmedin, suyu yağmurdan iste.

Kurdun tuzağı, kuyruk madeni değildir. O koca kurt, kuyruk madenini nereden tanıyıp bilecek? (Mevlânâ, 1990, 3:12,554-561. Beyitler).

Mevlânâ açısından mecâzî aşk, mânâyâ ulaştırın vasıtadır. İnsan gönlünü bu vasıtaya kaptırırsa "bir"e ulaşmak, ilâhî tecellilerle nasiplenmek yönüyle aşk, insanın mahiyetini idrâke zorlayan ilâhî ilhamın adıdır (Nicholson, 2004, s. 80). Esas olan küllî aşktır. Küllî aşka ulaşan, o ipe sınımsız sarılarak aradaki vasıtaları kaldırır:

Fare, doğru yolu bulmuş olan kurbağa ile buluşmak isteyince o aşk ipini çekerdi.

Anbean elime böyle bir vasıta, böyle bir vesile geçirdim diye o ipe güvenirdi (Mevlânâ, 1990, 6:60,2941-2942. Beyitler).

Mevlânâ'ya Göre Mecâzî Aşkta Hakîki Aşka Geçişin Hicabı: Cüz'î Akıl

Mecâzî aşk, dünya ile ilgili bir kavram olup içerisinde iştah ve arzu barındırmaktadır. Mecâzî aşk; Allah'ın rahmetini, lütfunu ibretle temâşa ettiren vasıta. Hakikate mecaz köprüsünden ulaşıldığına göre, mecâzî aşk da kulu er geç Mevlâ'sına kavuşturur (Cebecioğlu, 2009, s. 65; Eraydın, 2011, s. 203; Üstüner, 2007, s. 86).

Mecâzî aşkın kahramanları erkek veya kadına duyulan aşktır. Sûfiler açısından bu aşk, cinsellik veya şehvetle ilgili değildir. İlâhî aşka dönüşmeyen aşkın meşru sınırlar dâhilinde kalması caizken bu aşk; erdirici ve dönüştürücü özelliğe sahip olmalıdır (Uludağ, 2003, s. 141-142; Yılmaz, 2015, s. 208).

Cüz'î akıl, Mevlânâ'ya göre insanın düşüncesinin şahsi yönüdür. Her mutasavvıf gibi kendisi de akla pek itibar etmemiştir. Cüz'î akıl küllî aklın öğretisine muhtaçtır (Bolay, 1986, s.167):

Akil dediğin nedir? Akıl sahibinin akl-ı küllî'i; Cüzi akıl da akıldır ama pek arıktır

İnsanlardan kaçan vahşi hayvanların hepsi, ehli hayvanlara nispetle aşağılıktır (Mevlânâ, 1990, 1:84,3310-3311. Beyitler).

Cüz'î akıl eğer hakîki aşkı buldurmazsa hiçbir değeri yoktur. Çünkü akıl, nefsin bir kuvveti olarak da görülmektedir (Cürçânî, 1953, s.132). Eğer cüz'î akıl işlerin ve gidişatın neticesini görüp geçici haz ve lezzetlerden sahibini alıkoymazsa ve nefsânî arzularına gem vurmazsa aradaki aşk süflüdür. Bu aşk insanı dünya ile sınırladığı için küllî aşka engeldir:

Eğer senin gizli ve cüzi bir aklın varsa cihanda bir kâmil akıl sahibini ara!

Senin cüzi aklın, onun küllî aklın yüzünden küllî olur.

Çünkü akl-ı kül, nefse zincir gibidir (Mevlânâ, 1990, 1:52, 2052-53. Beyitler).

Cüz'î akıl, aşk için yetersizdir. Mevlânâ açısından aşkın sırlarına ve hakikatine kapalı olan bu akıl aslında aciz ve zavallıdır. Her ne kadar dost gibi görünse de özünde hakikî aşka kördür:

Aklı cüz'î sırta sahip gibi görünürse de hakikatte aşkı inkâr eder.

Zekidir bilir; fakat yok olmamıştır. Melek bile yok olmadıkça şeytandır.

Aklı cüzi sözde ve işte bizim dostumuzdur.

Ama hal bahsine gelirsen orada bir hiçten, bir yoktan ibarettir (Mevlânâ, 1990,1:51,1981-83. Beyitler).

Cüz'î akıl mecâzî aşktan gıdalandıktan sonra yüzünü gerçek aşka dönerse aşkın makamında yok olur. Aşkın merhaleleri vardır. Bu merhaleleri geçmek herkese nasip olmaz. Mecâzî aşkı aşamayıp orada takılı kalanlar bu aşkı amaç hâle getirerek hakikatten uzaklaşabilir. Bu durumu Mevlânâ, İblis'in Âdem'e secde etmemesi örneğine bağlar. Ona göre cüz'î akıl sahibi şeytan, Âdem'in ilâhî aşktan yansıyan özünü görememiştir. Âdem

aşkı göremeyen İblis bu aşktan yoksun olduğu için onun yalnızca topraktan yaratılan siretine şahit olmuştur:

Onun da bilgisi vardı ama din aşkı yoktu,

Bu yüzden Âdem'in yalnız topraktan yaratılan suretini gördü.

Ey emin kişi, bilgide ne kadar ileri gidersen git onunla gaybı gören gözün açılmaz ki!

(Mevlânâ, 1990, 6:6,260-262. Beyitler).

Aşk insanın özüdür. Onu kâmil kılan Allah'a kulluk vazifesini yerine getirmesidir. Sûfîler, akla bir sınır çizmektedir. Aklın, yalnız varlığını kabul etmekle ve ona kendisinin vakif olmayacağını bilmekle iktifa ettiği metafizik bir alan vardır (Uyar, 2016, s.183). Salt akıl, üstünlük ve yücelik taslamaktadır. Aşk, vahdete ulaşmanın yolu olmakla beraber akıl, kibir ve acizlikle aşka ulaşmaya engeldir. Aşktan mahrum olan sîret ise ırmağın kuruması gibi yok olmaya mahkûmdur. Mevlânâ açısından aklıyla kibirlenen iblis vahdet denizinde boğulurken aşka gark olan Âdem, küllî aşk libasını çoktan giymiştir:

Aklının istediği şeyde mecbursun ha! Bahtı yaver ve talihi kutlu olan bilir ki

Akıl ve zekâ taslamak İblis'tendir, aşk Âdem'den!

Akıl ve zekâ denizde yüzgeçliğe benzer...

Bundan az kişi kurtulur ve yüzgeçlikte bulunan nihayet gün gelir, gark olur gider!

Yüzgeçliği bırak, kibirden, kinden vazgeç... Bu ırmak değil; denizdir deniz! (Mevlânâ, 1990,4:36,1401-1404. Beyitler).

Mevlânâ akıl içinde karanlık ve ızdırapla dolu olan dünyanın ârif gözünde aşk ile sürurun, vecd ile neşvenin, her an bir yeni yaratıcı tecellinin kaynaştığı, mest edici hakikat güneşinin gözleri kamaştırdığı ilâhî temâşa sahnesidir (Topçu, 2018, s. 127).

Mecâzî Aşktan Hakikî Aşka Doğru Olgunlaşma Merhaleleri

Çile

Tasavvufta çile nefis ve dünyanın güçlendiği oranda ruhu güçlendirmek, dünya perestliğin beslediği nefse eziyet etme isteği uzun bir süreci kapsamaktadır. Mecâzî aşkın çileliğinin temsili Mecnûn ve Leylâ hikâyesinde iki âşık arasında geçen dramatik aşk, ayrılık, ıstırap ve çile ile dolu maceranın, tasavvuftaki asıl vatandan (vahdet) kopuşu ve gurbete (kesret âlemi) düşüşü (seyr-i nüzûl) ve bu andan itibaren, ayrı düşülen varlığa (Allah'a) ulaşma (fenafillâh) yolunda (seyr-i urûc) duyulan iştihak ve hasreti (aşk-ı hakikî), bu uğurda verilen nefsî mücahedeyi ve çekilen sıkıntılarını anlatmaktadır (Kartal, 2009, s. 50-51). Çilenin amacı manevî ve rûhanî gelişme sağlayabilmek ve iç dünyayı zenginleştirmektir (Demirci, 2007, s.107). Mecâzî aşk, gerçek aşkı bilmenin yoludur ve çilelerle doludur:

Birisi, âşıklık nedir? Diye sordu. Dedim ki:

Benim gibi olursan bilirsin (Mevlânâ, 1990, 2: 1, "Dibace").

Aşk çileli bir imtihandır. Çile olmazsa aşta istidat ve liyâkat uyanamaz. Özellikle hakikî aşk merhalesindeki âşık bu çilelerle olgunlaşarak ebedi huzura kavuşma ümidindedir ancak ruhu bu aşkla çoktan hasta olmuştur. Bu çile zamanla âşık için sürûr vesilesi olmuştur. Çile ve mutluluk bir bütündür. Bu çile aşkın varlığının da zâhirî delilidir:

İnlemesinden gördü ki, o gönül hastasıdır. Vücudu afiyettedir ama o, gönle tutulmuştur.

Âşıklık gönül iniltisinden belli olur, hiçbir hastalık gönül hastalığı gibi değildir (Mevlânâ, 1990,1:3,108-109. Beyitler).

Fakat âşıkların yanıp yakılması bir gelişmedir. Nitekim ay da yanıp yakılarak taze bir yüz kazanır. Bütün hastalar, iyileşmeyi umarlar. Hâlbuki aşk hastası, amanın; derdimi artırın diye sızlanır:

Bu zehirden daha güzel, daha hoş bir şerbet görmedim. Bu hastalıktan daha iyi bir sıhhat olamaz (Mevlânâ, 1990, 6: 94,4597-4599. Beyitler).

Aşk eşi benzeri olmayan bir değer olduğu için Mevlânâ, mecâzî aşğın kendisini mahremine saklamanın çilelerle bezeli olduğunu ve kendisini namahremden sakınmak için çabalaması gerektiğini belirtir. Sefâ, cefâyı gerektirdiği için aşkın cefâsına tahammül edemeyen gerçek aşka ulaşamadığı gibi aşğın vefasına da ulaşamaz:

Sen bir horluk görür görmez aşktan kaçmadasın. Bir addan başka aşktan ne biliyorsun ki?

Aşkın yüzlerce nazı, edası, ululuğu var. Aşk, yüzlerce nazla elde edilebilir.

Aşk vefakâr olduğu için vefakâr olanı satın alır. Vefasız adama bakmaz bile (Mevlânâ, 1990, 5:25,1163-1165. Beyitler).

Çile âşığı kemâle erdirir. Âşık sabırlı ve dayanıklı olduğu için karşılaştığı olumsuzluklarla gönül rızasıyla savaşıyor ve onlara katlanır. Gönlündeki muhabbet, acıları tatlılaştırdığı gibi çileler şifa halini alır:

Şekerler başışlayan elinin lezzeti bu karpuzdaki acılığı hiç bırakır mı?

Sevgiden acılıklar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir.

Sevgiden tortulu, bulanık sular, arı duru bir hale gelir, sevgiden dertler şifa bulur.

Sevgiden ölü dirilir, sevgiden padişahlar kul olur (Mevlânâ, 1990, 2:31,1529-1531. Beyitler).

Cezbe

Cezbe kulu Allah'a yaklaştıran, ilâhî inayet, kulun Allah'la kavuştuğu yegâne hâldir (Kaşânî, 2015, s.185; Afîfi, 2018, s. 253).Hakk'ın kulu kendine çekmesi cezbe, bu cezbeye kulun Allah'a yönelmesi aşktır. Nitekim mutasavvıflara göre Hz. Peygamber'i öldürmeye giden Hz. Ömer'in, eniştesinin evinde duyduğu Kur'an sesiyle imana gelmesi, aynı şekilde avda iken üç defa ardarda, "Sen bunun için mi yaratıldın?" diye seslenildiğini duyarak sultanlığı bırakan İbrahim b. Edhem'in tövbe edip tasavvuf yoluna girmesi "Allah tarafına çekilme" (cezbe) sonucunda gerçekleşmiştir. Böyle bir cezbeye tutulanları Allah iç hallerini göstererek nefis ve dünyadan uzaklaştırır, kendisine yaklaştıran. Bu anlamıyla cezbe, peygamberlere ve velilere ait Hak vergisi bir kabiliyettir. Yunus Emre, "Cezbe-i aşk olmayınca neylesin şeyhim beni" derken buna işaret etmiştir (Yılmaz,1993, 7: 504).

Mevlevilik; aşk, cezbe gibi yoğun trans hallerinin yaşanmasını esas alan bir tarikattır (Gökçek, 02.06.2022). Aşkı oluşturan hâl cezbedir. Mevlânâ için aşk ve cezbe, tüm sülûk uygulamalarının gayesi konumunda olan ve sâlikin gönlünü varlık ötesi yokluk boyutuna erdirmeye sâlikte tam bir benlik dönüşümünün gerçekleşmesini sağlayan ilâhî tecelliye ifade etmektedir. Aşğın aşk ile hedeflediği, sevginin cezbesine erişebilmektir (Küçük, 2018, s.747).

Cezbe akli alan bir hâldir. Aşğ, zaten tahammülü zor sıkıntıları içerisinde barındırır. Âşık odur ki, sevgiliye canını feda eder. Her kim ki canını feda edemeyecekse, sevgiliye yönelmemelidir. Aşğın en üst mertebesi, canını sevgiliye verebilmektir. Canını veremeyecek olan, aşğta eksikliğini itiraf etmelidir (Şen, 2012, s.7). Âşığı cezbeden mecâzî yüz, Mecnûn'unilâhî aşkı bulmasına vesile olmuştur. Mecâzî aşğın nuru ve güzelliğine kapılan âşık bu aşğ ve cezbe ile tarîk-işuttâra varır (Yılmaz, 2015, s. 252).Nitekim dış âlemle bağlantıyı keserek aşğ ve cezbeye kapılan kişi Mecnûn'dur. Onun aşğ ile asıl hedefi, sevgilinin cezbesine erişebilmek olduğu için cezbe hayatı öneme sahiptir:

İşin aslı cezp eder. Fakat kardeş, işten kalıp o cezbeyi bekleme.

Çünkü işi bırakmak, nazlanmaya benzer. Canıyla oynayan hiç nazlanabilir mi?

Oğul, ne kabul edilmeyi düşün, ne reddedilmeyi. Sen daima emri, nehı gör, gözet (Mevlânâ, 1990,6:31,1477-1479. Beyitler).

Mevlânâ'ya göre cezbe insana yol gösterir. Âşık kendi istek ve çabası ile hakikati görmeye başlayınca kalbinde parlayan nûr; dışta mecâzî, içte hakikî aşğa yol alır ki bu aşğ Allah'a yaklaştıran ateştir:

Derken cezbe kuşu, birden bire çerden çöpten yapılmış yuvasından uçar, görünür.

Onu gördün mü sabah oldu demektir, mumu o vakit söndür.

Gözler, perdeleri delip hakikati görmeye başladı mı bu nur, onun nurudur artık.

Bu nûra sahip olan dışa bakar, içi görür. Zerrede ebedî varlık güneşini görür, katrada bütün denizi" (Mevlânâ, 1990,6:31,1480-1482. Beyitler).

Muhabbet

Muhabbet, habb kökünden gelir ve habb, "kalp habbe" sinin çoğul şeklidir. Kalp habbesi, kalbin kıvamı ve latifesidir. Çünkü muhabbet, kalple kâimdir ve mahbubun likasına ve didarına iştıyak duyulması zamanındaki kalbin galeyani ve coşmasıdır (Hücvirî, 2014, s. 368).

Muhabbet, insanı yüceltir. Çünkü cins cinse meyleder. Allah'a meyletmeye niyetlenen insan, mecâzî aşğla ruhunu güçlendirebilir. Muhabbetin bütün ruhu çepeçevre sarmış ve başka bir şeye yer bırakmamış olması aşğ kelimesiyle anlatılır. Âşğın cismini ve kanını keser. Nitekim Züleyhâ'nın kan aldırırken yere düşen kandamlarının "Yûsuf, Yûsuf..." yazması gibidir âşğın muhabbeti. Ya da Leyla'nın kendisini beklediğini söyleyen Mecnûn'u uyurken bulduğunda: "Beni sevdiğini söylüyor ama uyuyorsun" diye not yazıp avucuna sıkıştırıp gitmiş de Mecnûn'un uyanınca sevgilisini kaçırdığı için pişman olması gibidir (Küçük, 2019, s. 157-158).

Muhabbet insanın ahlâkını yetkinleştirme aşamalarını beraberinde getirir. Mecâzi aşk, Allah'ın ihsanı ve nimeti olarak kalbin meylettği güzelliştir. Zira bu güzellik, Allah'ın isim ve sıfatlarının yansımasıdır. Mahlûkatı yaratan Allah mecâzi aşkı kulun kalbine bahşetmiştir. Dolayısıyla muhabbete vesile olan aşk parlak, geniş ve yüksek mertebedir (Nursî, 2012:8/57).Mevlânâ da muhabbete vesile olan aşkın insana yardımcı olarak kurtuluş kapısını açtığını belirtir (Ankaravî, ts. , 1: 54;Arpaguş, 2007, s. 599-600).

Âşığın Son Durağı Hakikî Aşk

Âşığın son menzili ilâhi aşktır. Bu aşk gıdasını Allah'tan aldığından keder hâinden uzaktır. Mevlânâ için âşığın gönlü daima yeşil kalan bahçedir:

Hâlbuki yemyeşil aşk bağımın sonu, ucu, bucağı yoktur.

Orada gamdan ve neşeden başka ne meyveler var!

Âşıklık bu iki halden daha yüksektir; baharsız, hazansız terütazedir (Mevlânâ, 1990,1:47, 1790-1794. Beyitler).

Hakikî aşk, kabiliyet gerektiren kemâle erdiren süreçtir. Bu süreçte beşeri aşk, hakikî aşkın bahanesidir. Asıl ve tek olan aşk, Allah aşkıdır. O'nun aşkı dışındaki tüm aşklar bahane, ilâhi nitelikten uzak ve eksiktir. Allah sevgisiyle dolup taşan kalbin talipleri peygamber ve evliya gibi olmalıdır. Zira onların aşkı, maşukunu bulduktan sonra kemâle ererken makamları, yücelik ve sultanlık sofrası olmuştur:

Mürteza, onun yüzünden inciler saçtı da can vadisinde Tanrı aslanı kesildi.

Cüneyt, onun askerinden yardıma nail olunca eriştiği mertebeler sayıdan üstün oldu.

Bayezid, onun ihsanına yol bulunca Tanrı'dan 'Kutbü'l-Ârifin' adını duydu.

Kerhî, onun harimine bekçi olunca aşk halifesi oldu, nefesleri Tanrı nefesi haline geldi.

Edhemoğlu, atını sevinçle o tarafa koşturunca âdil sultanların sultanı oldu.

Şakik, o ulu yolun meşakkati yüzünden güneş gibi aydımlatıcı bir reye, her şeyi gören bir göze erişti.

Daha nice yüz bin gizli padişahlar var ki o nur âleminde yüceliğe sahiptirler, makamları vardır (Mevlânâ, 1990, 2:19,925-931. Beyitler).

Hakikî aşk hayatın sırrı ve ilâhi ilhamıdır. Bu aşkın uyanmasını sağlayacak bağı yüceltme, Mevlânâ için esas hedeftir (Mevlânâ, 1957,1: 359; Chittick; 1963, s. 198). Hz. Peygamber'in miraç olayında yükselmesi de bu bağın yücelmesidir ki topraktan yaratılanın bedeninin göklere yücelmesi aşk sayesinde. Hz. Musa'nın rü'yet isteği de aşkta vuslatın köprüsüdür:

Toprak beden, aşktan göklere çıktı; dağ oynamaya başladı, çevikleşti.

Ey âşik! Aşk; Tûr'un canı oldu. Tûr sarhoş, Musa da düşüp bayılmış! (Mevlânâ, 1990,1:1,25-26.Beyitler).

Hakikî aşk, yokluk âlemine yöneliktir. Aşk ile yokluk âlemindeki ilâhî esrarı müşahede edebilir. Mevlânâ, bu işleviyle aşkı, Hudâ sırlarının usturlâbı (ölçü aleti) diye nitelendirir (Mevlânâ, 1990, 1:1,110.Beyit; Küçük, 2018, s. 669).

Mecâzî aşk, çeşitli vesilelerle ilâhî aşkı uyandırmalıdır. Amaç bâki olan Allah'a sevgi ve bağlılık olsa da gönülde ilâhî aşkın uyanmasına vesile olan mecâzî aşk ile hakikî aşk arasında tercih yapılmalıdır:

Aşk, kimseye niyazı ve ihtiyacı olmayan Tanrı'nın vasıflarındandır.

Ondan başkasına âşık olma, geçici bir hevestir.

Çünkü mecâzî aşk, altınlarla bezenmiş bir güzelliştir. Görünüşü nurdur, fakat içi dumandır.

Nur gitti de duman meydana çıktı mı mecâzî aşk, derhal soğur, donar (Mevlânâ, 1990,6:21,971-974. Beyitler).

Aşk sayesinde Allah dışındaki bağımlılıktan kurtulabilinir. Mevlânâ'ya göre hakikî aşk dışındaki her şey mâsivadır. Âşık beklentiden kurtularak sebep ve sonuç kaygısından uzak durur:

Can çekişme nedir? Ölüme yaklaşmak, abı hayatı elde edememek. (Mevlânâ, 1990,1:85, 3686. Beyit).

O dirinin aşkını seç ki bakidir ve canına can katan şaraptan sana sakilik eder.

O'nun aşkını seç ki bütün peygamberler, onun aşkıyla kuvvet ve kudret buldular, iş güç sahibi oldular.

Sen, 'Bize o padişahın huzuruna varmaya izin yoktur' deme. Kerim olan kişilere, hiçbir iş güç değildir (Mevlânâ, 1990,1:5, 219-221. Beyitler).

Gerçek aşk Hakk'tan gelene rıza göstermektir. Gerçek âşık, sabrı ve dayanıklılığı hakiki aşkta bulur. Allah'a gönülden bağlılıkla âşık, varlığında hakikat görmeyerek sadakatini ortaya koyar:

Ey iştihak çeken sarhoş, iş, o iştir ki sen o isteyken ölüm bile gelip çatsa sana hoş gelsin.

Delikanlı, iman doğruluğunun nişanesi, o sırada ölsen bile sana ölümün hoş gelmesidir (Mevlânâ, 1990,3:106, 4606-4610. Beyitler).

Bütün aşklar hakikatte Allah için aşktır. Aşk iyidir; çünkü ilâhidir. Ancak âşıklar onun hakiki nesnesini tanımayacak olursa o aldatıcı bir perde olarak kalır:

Aşk, kimseye niyazı ve ihtiyacı olmayan Tanrı'nın vasıflarındandır.

Ondan başkasına âşık olma, geçici bir hevestir.

Çünkü mecâzî aşk, altınlarla bezenmiş bir güzelliştir.

Görünüşü nurdur, fakat içi dumandır.

Nur gitti de duman meydana çıktı mı mecâzî aşk, derhal soğur, donar.

O güzellik aslıma gider, beden kokmuş rüsvay, kötü bir halde kalır (Mevlânâ, 1990,6:21, 971-975. Beyitler).

Aşk her zaman yürürlükte olan bir gerçekliktir; hakikî aşk temel iman ikrarından, Allah'ın biricik gerçeklik olduğu iddiasından doğar ve gelişir. Allah ilâhi bir sıfat olduğuna göre Allah'tan başka hiçbir hakikî âşık ve sevgili olmadığı sonucu çıkar. Âşıklar şeyleri apaçık görünce, yaratılmış her şeyi sevdiklerini anlarlar; çünkü yaratıklarının hepsi Allah'ın güzelliğini sergiler ve kendi aşk ve muhabbetleri de Allah'ın

aşkı dıŖa vurur. Aşk tam olduğu zaman âşık hem seven, hem sevgili olan Bir'le birliklerini tecrübe etmenin neşesinde yaşarlar (Chittick, 2019, s.155):

Âşıkların neşesi de odur, gamı da, hizmetlerine karşılık aldıkları ücret de.

Âşık, sevgiliden başkasını seyre dalarsa bu, aşk değildir, aslı yok bir sevadadır.

Aşk, o yalımdır ki parladı mı sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar.

La kılıcı, Tanrı'dan başka ne varsa hepsini keser silip süpürür. Bir bak hele, La'dan sonra ne kalır? (Mevlânâ, 1990,5:21, 1071-1075. Beyitler).

Sonuç

Aşkın tanımlanması, izini ve etkilerini anlatmak güçtür. Aşkın bilinmesini mümkün kılan betimleme ve sözlere uygun olarak tasavvufî anlayış aşk kelimesini çeşitli vesileler için kullanmaktadır. Sûfilere göre asıl aşk olan Allah sevgisini anlatmanın ve ona ulaşmanın yollarından biri mecâzî aşktır. İlâhi ve hakikî aşka vesile olması bakımından mecâzî aşka yer verilmesi, Allah'ın fiillerinin yansması münasebetiyledir. Mecâzî aşk gerçek aşka ulaştırıcı araçlardan biridir. Allah, mutlak iradesiyle bu sevgiyi kendine çevirebilir. Mevlânâ da tasavvufî anlayışına uygun şekilde aşkı zikretmektedir. Ona göre asıl olan Hakikî aşktır. Mecâzî aşk da Hakikî aşkın köprüsüdür. Bu aşk, mutlak ve sonsuz sevginin Bir'e ulaşmasıdır. Mevlânâ da vahdet-i vücûd anlayışına benzer şekilde mecâzî aşkı betimlemektedir. Nitekim bu aşka ilâhi nurun ve güzelliğın yansıdığı yer, çoğu kez bir kadının yüzü veya erkeğın yakışıklılığı ile gelişen sevgidir. Âşığın aşk aşamasını geçerek hakikî aşka ulaşması gerekirken mecâzî merhalede kalıp şehvetine mağlup olmaması gerekmektedir.

Mevlânâ'ya göre eğer mecâzî aşk nefsî hastalıklardan koruyacak vasıta ise aşığın ego ve bencilliğini yenmesi gerekmektedir. Aşk ayıp ve kusurların çaresi ise cüz'î akıl, mecâzî aşktan gıdalandıktan sonra yüzünü gerçek aşka döndürmelidir. Ancak Mevlânâ için cüz'î akıl, her halükarda gerçek aşk için yetersizdir. Aşkın hakikatine kapalı olan cüz'î akıl İblis örneğinde olduğu gibi aciz ve zavallıdır. Mevlânâ'ya göre mecâzî aşkın hakikî aşka doğru olgunlaşması için birtakım merhaleler bulunmaktadır. Çile, gerçek aşkı bilmenin ilk yoludur. Mevlânâ çilenin ebedi aşka ulaşmada istidat ve liyâkat uyandırdığını belirtir. Hakikî aşk merhalesindeki âşık çilelerle olgunlaşarak mutluluğa ulaşır.

Aşk içerisinde zorluk barındırdığı için Mevlânâ cezbeyi aşkın merhalelerinden biri olarak zikretmektedir. Nitekim âşığı cezbeden mecâzî yüz, Mecnûn'un ilâhi aşkı bulmasına vesile olmuştur.

Aşığa muhabbet duymak gerekmektedir. Zira bu muhabbet, ahlâkın yetkinleşmesini sağlar. Mevlânâ muhabbetten doğan mecâzî aşka kalbin meylinin, Allah'ın ihsanı olduğunu ve kulun kalbine bahşedildiğini belirtir.

Mevlânâ için aslolan hakikî aşktır. Bütün aşklar Allah aşkının yanında sönen volkanlar gibidir. Hakikî aşk insanın kemâlidir. Bütün aşklar bu aşkın vesileleridir. Dolayısıyla aşkın tecrübe edilmesi gerekir. Bu aşk ile dert ve kederden kurtulan âşık Hakk'tan başka bir şey görmeyerek Bir'e ulaşır.

Kaynakça / References

- Aclûnî, M. (1988). *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Altıntaş, H. (1986). *Tasavvuf Tarihi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Ankaravî, İ. (2011). *Minhâcu'lFukarâ*. haz. Sâfi Arpaguş. Vefa Yayınları.
- Ankaravî, İ. (ts.). *Mecmûatü'l-LetâifMetmûratü'l-Meârif: Şerhu'l-Mesnevî I-VI*. Taş Basma.
- Arpaguş, S. (2007). *Mevlânâ ve İslâm*. Vefa Yayınları.
- Bolay, S. H. (1986). *Selçuk Üniversitesi 2. Milli Mevlana Kongresi*. Konya Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Bosnevî, S. (2020). *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*. haz. İbrahim Kaya. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç Yayınları.
- Chittick, W. (1963). *TheSufiPath of Love*. StateUniversity of New York.
- Chittick, W. (2005). *Rûmî ve Mevlevîlik*. çev. Safi Arpaguş. Tasavvuf.
- Chittick, W. (2019). *Tasavvuf*. çev. Turan Koç. İz Yayıncılık.
- Çetinkaya, A. B. (2007). "İkiz Ruhların Konuşma Dili Semâ". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 8 (20). ss. 93-115.
- Çoban, A. (2014). *Cezire-i Mesnevî ve Şerhlerine Göre Mevlevî Sülûkü*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Demirci M. (2007). "Bir Eğitim Aracı Olarak Mevlevî Çilesi". *Marife*,7(3). ss. 105-122.
- Demirli, E. (2015). *Şair Sûfiler*. İstanbul: Sûfi Kitap.
- Eraydın, S. (2011). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Gazâlî, E. H. (1975). *İhyâuUlûmid'-Dîn*. ter. Ahmet Serdaroğlu. Bedir Yayınevi.
- Gökçek, G. (2022). <https://gencdergisi.com/9461.MevlevilikveMevlanaCelaledin-Rumi.html>. 02.06.2022.
- İbn Manzûr. (ts.). *Lisânü'l- 'Arab*. Dâru's- Sâdır.
- İbnü'l-Arabî. (1985). *Fütûhat-ı Mekkiyye*. thk. Osman Yahya. Dâru'lKütübi'l-İlmiyye.
- İlahi Aşk. (2022). *İslam Dergisi*. <https://islamdergisi.com/genel/ilahi-ask-2/Erişim:02.10.2022>.
- Kaşani, A. (2015). *Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İz Yayıncılık.
- Kemikli, B. (2011). *Sûfi Şairin İzinde Şiir ve İrfan*. Kitabevi Yayınları.
- Kılıç, M. E. (2018). *Tasavvuf Düşüncesi*. Sûfi Kitap.
- Konuk, A. A. (2004). *Mesnevî-i Şerif Şerhi I-IV*. haz. Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı. Kitabevi Yayınları.

- Küçük, H. (2019). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*. Ensar Yayıncılık.
- Küçük, O. N. (2018). *Mevlana'ya Göre Manevi Gelişim Benliğin Dönüşümü ve Mi'racı*. İnsan Yayınları.
- Mevlânâ. (1957). *Dîvân-ı Kebîr*. haz. Abdülbaki Gölpınarlı. Remzi Kitapevi.
- Mevlânâ. (1990). *Mesnevî*. çev. Veled İzbulak. MEB Yayınları.
- Mevlâna. (1991). *Rubâiler*. çev. ve yay. Şefik Can. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mevlânâ. (ts.). *FihîMâFih*. çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İnkılâp Yayınları.
- Nasr, S. H. (2015). *Gülşen-i Hakikat*. çev. Nurullah Koltaş. Nasr Kitaplığı.
- Nicholson, R. A. (2014). *İslâm Sûfileri*. çev. Yücel Belli ve Diğerleri. Ataç Yayınları.
- Nursî, S. (2012). *Mektubat*. Söz Matbaacılık.
- Sâmi, Ş. (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet Yayınları.
- Şen, H. (2012). *Leyla ile Mecnun Adlı Halk Hikâyesinin Meddah Formunda Oyunlaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi.
- Teyran, F. (2014). *Divan*. çev. Kadri Yıldırım. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Topçu, N. (2018). *İslam ve İnsan-Mevlana ve Tasavvuf*. Dergah Yayınları.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabalcı Yayınları.
- Uludağ, S. (2009). *Sûfî Gözüyle Kadın*. İnsan Yayınları.
- Uludağ, S. (2017). *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak*. Dergâh Yayınları.
- Uyar, M. (2016). "Tasavvufta Kavramlar Arasındaki Anlamsal Bağların Mahiyeti Üzerine Bir Deneme: Nefs ve İlgili Kavramlar Örneği". *OMÜİFD*. 40. ss. 167-195.
- Üstüner, K. (2007). *Divan Şiirinde Tasavvuf*. Birleşik Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (1993). "Cezbe". 7/504. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları.